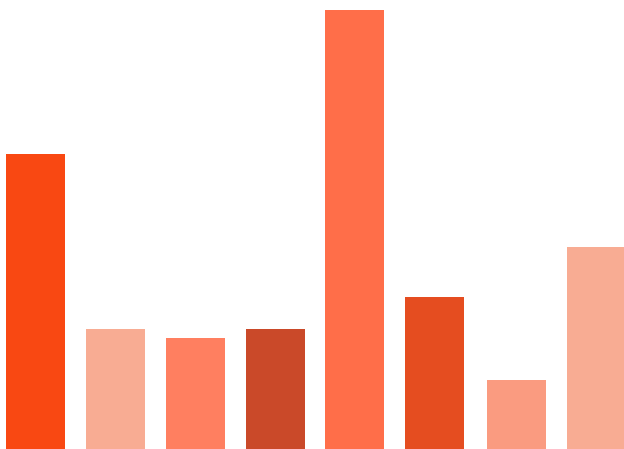
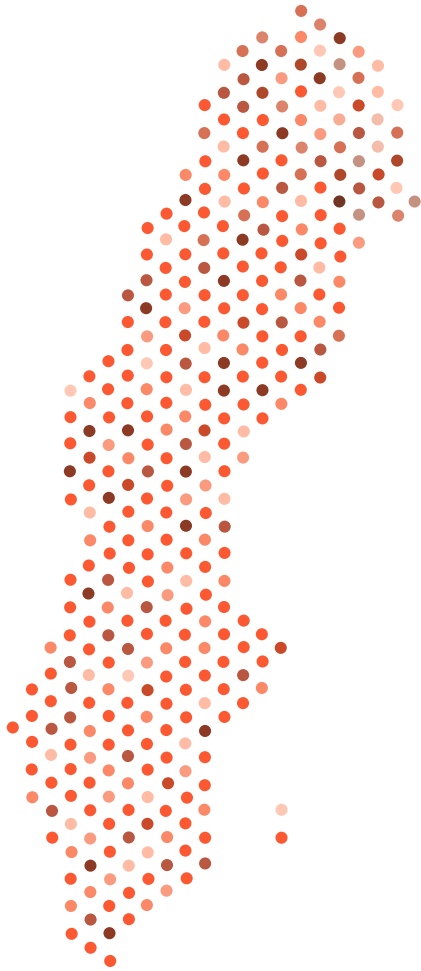

PARTIERNA

HENRIK OSCARSSON

DET NYA LANDSKAPET

DET NYA SVERIGE: PARTIerna

DET NYA LANDSKAPET

Henrik Oscarsson

Riksbankens Jubileumsfond
i samarbete med Makadam förlag

MAKADAM FÖRLAG
GÖTEBORG & STOCKHOLM
WWW.MAKADAMBOK.SE

Det nya Sverige · Riksbankens Jubileumsfonds årsbok 2019
Red. Jenny Björkman & Patrik Hadenius

PARTIERNA

Det nya landskapet

© Henrik Oscarsson 2019

Grafisk form: Johan Laserna

Informationsgrafik: Martin Thelander

ISBN för denna volym: 978-91-7061-790-4 (pdf)

Detta verk är licensierat enligt Creative Commons Erkännande 2.5 Sverige.
För att se en kopia av licensen, besök <http://creativecommons.org/licenses/by/2.5/se/> eller kontakta Creative Commons, PO Box 1866, Mountain View, CA 94042, USA.

 creative commons

Innehåll

Förord: Det nya Sverige	7
1. Ett förändrat partisystem	9
2. Ett större partisystem	13
3. En utmanad konfliktstruktur?	17
4. Den kulturella värderingsdimensionen	23
5. Sverigedemokraterna fortfarande inte populära	31
6. Vad händer nu?	37
Noter	39
Tips för vidare läsning	41
Presentation av Riksbankens Jubileumsfond	43

Förord: Det nya Sverige

RJ:s årsbox 2019, på temat *Det nya Sverige*, består av fem häften med längre forskningsbaserade artiklar samt ett häfte av årsboksredaktörerna.

Det är 100 år sedan Sverige blev parlamentariskt och allmän rösträtt för både kvinnor och män infördes. Det är 30 år sedan muren i Berlin föll och en världsordning gick i kras. Vi är precis i början av en ny geologisk tidsålder, antropocen, som är formad av oss människor.

Mot bakgrund av allt detta: vad är "det nya Sverige" år 2019? Vi lät ett antal forskare fundera på det under fem delrubriker: välfärd, språk, droger, partier och medier. Statsvetaren Henrik Oscarssons bidrag om den nya partipolitiska terrängen visar att det svenska partisystemet just nu är mitt inne i en dramatisk förändring, som vi ännu inte sett slutet på. Har vänster och höger spelat ut sin roll till förmån för en kulturell värderingskala? Vad betyder förresten det? Kommer vi att få nya partier? Och vad händer med parlamentarismen i denna nya värld?

Jenny Björkman & Patrik Hadenius

1 | Ett förändrat partisystem

Fredagen den 18 januari 2019 valdes Socialdemokraternas partiledare Stefan Löfven till statsminister efter en rekordlång regeringsbildningsprocess om hela 130 dagar. Först efter hårda förhandlingar mellan de fyra mittenpartierna – Socialdemokraterna, Miljöpartiet, Centerpartiet och Liberalerna – kunde den låsta parlamentariska situationen efter riksdagsvalet 2018 finna en lösning. Det så kallade *Januariavtalet* var en överenskommelse om budgetsamarbete under mandatperioden 2019–2022 och konkretiserades genom ett bitvis detaljrikt 73-punktsprogram. Regeringen Löfven II kom till slut att innehålla samma partier som före valet – Socialdemokraterna och Miljöpartiet – men som genom uppgörelsen med Centerpartiet och Liberalerna drevs att föra en regeringspolitik på nåder, med en väsentligt annorlunda ideologisk tyngdpunkt, längre till höger främst i frågor om skatter och arbetsmarknad.

Även om regeringsbildningen tog lång tid kan det låsta parlamentariska läget efter valet knappast ha kommit som en överraskning för något av de politiska partierna. Det svenska systemet med två block, ett rött och ett blått, som makten skiftar mellan, ersattes i praktiken med ett slags treblockssystem redan i valet 2010. Det var då som Sverigedemokraterna gjorde

entré i riksdagen och Fredrik Reinfeldts Alliansregering förlorade sin majoritetsställning. Inte heller vid 2014 års val fick något av de två traditionella blocken egen majoritet, vilket den gången ledde till ett parlamentariskt dödläge och förannonserad utlysning av ett extraval, innan sex av riksdagspartierna kunde enas om en ny praxis genom den så kallade *Decemberöverenskommelsen*.¹ Valet 2018 betraktas bäst som blott ännu ett exempel på ett valresultat typiskt för vår tids nya politiska landskap som de politiska partierna behöver kunna hantera.

Den nya politiska instabiliteten och de återkommande parlamentariska låsningarna är dock en spegling, och ytterst en konsekvens av, tidigare historiska förändringar av det svenska partisystemet. De senaste trettio åren har partisystemet genomgått en fundamental förändring både i storlek (det vill säga antalet partier) och struktur (det vill säga karaktären på det landskap som partierna verkar i, exempelvis fragmentisering, polarisering och ökat antal åsiktsdimensioner). Det effektiva antalet partier har ökat och den klassiska vänster–högerdimensionen har utmanats av nya åsiktsdimensioner. Inte minst har en ökad polarisering längs nya kulturella värderingsdimensioner som rör globalisering, mångkultur och migration inneburit en omsortering och omstrukturering i väljarkåren. Förändringarna på väljarnivå påverkar på ett fundamentalt sätt förutsättningarna för partiernas konkurrens om väljare, deras möjligheter att bibehålla sin interna sammanhållning och deras utsikter att kunna samarbeta med varandra i riksdagen.

Analys av det svenska partisystemets utveckling och förändring är nödvändiga för att kunna beskriva och förklara politisk förändring i Sverige. I den här texten sammanfattas några

SOM-INSTITUTET

SOM-institutet vid Göteborgs universitet (www.som.gu.se) genomför sedan 1986 årligen återkommande enkätstudier med representativa urval av den svenska befolkningen. SOM står för samhälle, opinion och medier. Institutet drivs av Institutionen för journalistik, medier och kommunikation (JMG) och Statsvetenskapliga institutionen.

VALFORSKNINGSPROGRAMMET

Valforskningsprogrammet vid Göteborgs universitet (www.valforskning.pol.gu.se) genomför sedan 1956 vid varje val och folkomröstning omfattande undersökningar av svenska väljare. I dag består programmets data av hela 28 nationella valundersökningar. Fokus har sedan starten legat på att empiriskt undersöka och analysera den representativa demokratin och hur den fungerar. Dataserien är näst efter det amerikanska valforskningsprogrammet den längsta i världen, vilket har gjort svensk valforskning internationellt ledande.

resultat från analyser av SOM-undersökningar och valundersökningar från senare år, åtföljande av helt nya resultat från Valforskningsprogrammets olika studier i samband med 2018 års riksdagsval.

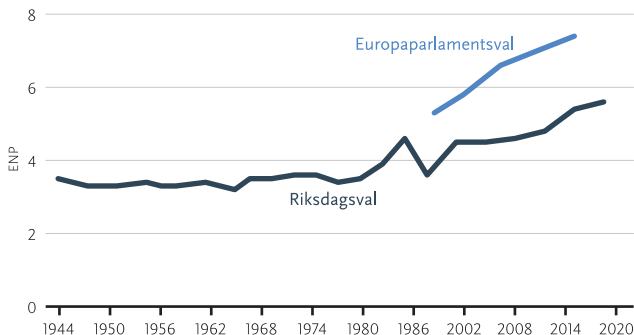
2 | Ett större partisystem

Den kanske mest uppenbara förändringen av det svenska partisystemet är dess storlek. Under de senaste trettio åren har ett stabilt fempartisystem övergått i ett mer rörligt system med 7–10 partier. I likhet med många andra partisystem i Europa har landskapet fragmentiserats; vi har begåvats med fler partier samtidigt som styrkeförhållandena mellan partierna jämnats ut. Statsvetarnas mått på fragmentisering är det *effektiva antalet partier* (ENP). Måttet tar hänsyn inte bara till hur många partier som finns representerat i parlamentet utan också till hur partiernas inbördes styrkeförhållanden ser ut. Ju mer väljarna sprider ut sina röster på olika alternativ, desto högre effektivt antal partier. När måttet på det effektiva antalet partier är detsamma som antalet partier i riksdagen, innebär det alltså att alla partier är lika starka. Låga siffror för det effektiva antalet partier är således ett tecken på ett eller ett par starka partier.

Stor konkurrens mellan partier är förstås något i grunden positivt för ett demokratiskt system. Allt rörligare väljare, som saknar starkare känslomässiga band till partier och som är beredda att byta parti eller rösta på olika partier i olika samtidiga val, skapar en ständig kamp om röster – politikerna måste vara på tårna. Väljarrörligheten slog nytt rekord enligt SVT:s vallokals-

14 • PARTIerna

Figur 1. FRAGMENTERINGSGRAD I DET SVENSKA PARTISYSTEMET i samband med riksdagsval och Europaparlamentsval 1944–2018 (effektivt antal partier)

Kommentar: Mättet på fragmentering kallas *Effective Number of Parties* (ENP) och beräknas genom att dividera talet 1 med summan av partiernas röststöd i kvadrat, alternativt platser i parlamentet. I de här tidserierna är det dock partiernas röstetal som använts. Ju högre tal, desto högre grad av fragmentisering. I beräkningarna av Markku Laakso och Rein Taageperas *Index of the Effective Number of Parties* från 1979 ingår alla partier som fått mer än 1 procent av rösterna i respektive val.²

undersökning 2018, liksom röstdelningen, det vill säga andelen väljare som röstar på olika partier lokalt, regionalt och nationellt.

Men det kan bli för mycket av det goda, något som partiforskare konstaterade redan under 1970-talet.³ Stark pluralism med många alternativ för väljarna och mördande konkurrens för partierna har även sina baksidor. I 2018 års val ställde totalt omkring 250 partier upp i lokala, regionala och nationella val i Sverige – över 200 av dessa partier kom in i den församling som de ställde upp i. Resurserna för att hålla igång partiernas nationella, regionala och lokala organisationer är emellertid

desamma, vilket betyder att den del som varje parti får blir mindre. Detta minskar enskilda partiers möjligheter att uppfylla väsentliga demokratiska uppgifter. Den politiska stabiliteten och regeringens effektivitet kan bli lidande. Och det kan bli svårare för väljarna att utkräva ansvar av de partier som de utsett att förvalta väljarmakten.

3 | En utmanad konfliktstruktur?

Det svenska partisystemet beskrivs ibland som ett av världens mest endimensionella.⁴ Fortfarande är den klassiska vänster–högerdimensionen den i särklass viktigaste konflikten i svenskt politiskt liv: i valforskarnas analyser visar sambandet mellan väljarnas vänster–högerorienteringar och valet av parti inga som helst tecken på att försvagas.⁵ Fördelningspolitiska frågor och eviga motsättningar om jämlikhet utgör därmed fortfarande ryggraden i det svenska partisystemet. Även om ändpunkternas politiska innehåll förändras över tid består de rumsliga metaforerna 'vänster' och 'höger' och den starkt endimensionella tendensen i konfliktstrukturen.⁶

Då och då har emellertid vänster–högerdimensionen utmanats av sådant som inte handlar om skatter, offentliga utgifter, arbetsrätt eller statlig intervention i näringslivet, och alltså inte kan placeras in på en traditionell vänster–högerskala. Den här typen av frågor skär inte sällan rakt genom partier, regeringar och partisystem och skapar ett starkt förändringstryck. Historiskt har frågor om energi och kärnkraft, miljö, EU-medlemskap, etik och moral, jämställdhet och mottagande av flyktingar utövat press på partiernas interna sammanhållning och på det parlamentariska livet. Många av dessa konflikter har utmynnat

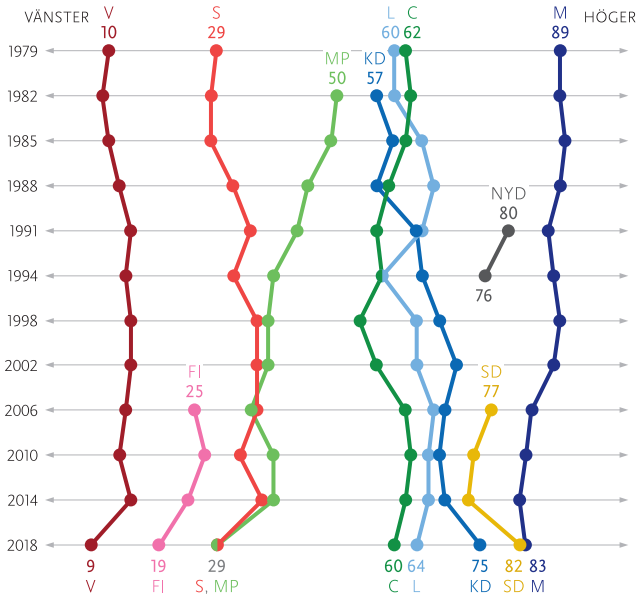
i folkomröstningar och skapat grogrund för nya partier. Gemensamt för dem är dock att de så småningom på ett eller annat sätt införlivats i en endimensionell konfliktstruktur som både eliter och väljare känner igen och benämner som en vänster–högerdimension.

I de svenska valundersökningarna, som genomförts sedan 1950-talet av forskare verksamma vid Statsvetenskapliga institutionen i Göteborg, frågar vi väljarna vilken bild de har av det politiska landskapet. Vi ber dem placera ut alla partier på en skala från vänster till höger. Det tycks inte vara någon övermäktig uppgift. I den svenska politiska kulturen är termerna vänster och höger flitigt använda för politisk kommunikation och utgör välbekanta riktmärken för svenska väljare. Mycket få väljare upplever svårigheter eller svarar att de är ovilliga att tilldela partierna en ungefärlig position eller åtminstone en rangordning av partierna från vänster till höger.

Som framgår av resultaten från de senaste fyrtio åren tenderar uppfattningarna att vara mycket stabila med endast gradvisa förskjutningar; att förändra väljarnas uppfattningar om partiernas positioner längs vänster–höger är alltså svårt. Miljöpartiets resa från mitten till vänster (50 till 29) och Kristdemokraternas från mitten till höger (57 till 75) är några av de mer påtagliga förändringarna. Stora förändringar från val till val hör till undantagen. Men ett par sådana förändringar är till exempel "nya Moderaternas" positionsförskjutning in mot mitten mellan 2002 och 2006 och Centerpartiets samtidiga högerförflyttning. Lägg dock märke till att detta var förändringar som ytterligare accentuerade den svenska blockpolitiken.

Trots att många tillfrågade själva placerar sig i den ideologiska

Figur 2. SVENSKA VÄLJARES UPPFATTNINGAR AV PARTIERNAS POSITIONER LÄNGS EN SKALA FRÅN VÄNSTER TILL HÖGER, 1979–2018 (medeltal). Källa: Valforskningsprogrammet, Svenska valundersökningar 1979–2018.

Kommentar: Valundersökningarna genomförs som förvals- och eftervalsstudier i direkt anslutning till valen. Resultaten från 2018 bygger i lika delar på data från förvalsstudien (fältperiod 3 augusti–9 september) och från eftervalsstudien (fältperiod 10 september–15 november) och samlades alltså in långt innan regeringsbildningsprocessen avslutades (n = 5 379–5 470). Intervjufrågan lyder: "Man brukar ju ibland tänka sig att partierna kan ordnas från vänster till höger efter politisk ställning. På det här kortet finns en skala. Jag skulle vilja att Du placerade de politiska partierna på skalan. Var någonstans skulle Du vilja placera [partij?]" Skalan går från 0, "långt till vänster", till 10, "långt till höger", med mittenalternativet 5 = "varken till vänster eller till höger". Medeltalen har multiplicerats med 10 för att undvika decimaler i framställningen.

mitten har väljarnas bild av partisystemet varit att det under lång tid har saknats partier i mitten av det politiska landskapet.

De nya resultaten från 2018 års valundersökning visar en tilltagande polarisering längs den politiska vänster–högerdimensionen. I väljarnas ögon uppfattas alla de rödgrönrosa partierna – Vänsterpartiet, Socialdemokraterna, Miljöpartiet och Feministiskt initiativ – ha förflyttat sig åt vänster sedan 2014, samtidigt som Kristdemokraterna och Sverigedemokraterna uppfattas ha förflyttat sig åt höger. Denna ökade vänster–högerpolarisering förklaras till en liten del av metodförändringar – valundersökningarna har bytt datainsamlingsmetod, vilket uppmuntrar deltagarna att ”ta ut svängarna” mer när de använder den elvagrada vänster–högerskalan – men förskjutningen kan samtidigt bekräftas i fördjupade analyser av valundersökningarnas paneler. Särskilt intressant med tanke på vad som senare följde i regeringsbildningsväg är väljarnas perceptioner av Centerpartiets och Liberalernas ideologiska positioner. De båda liberala partierna uppfattades stå längre till vänster i samband med valet 2018 än vad de gjorde 2014. Resultaten visar alltså en mycket tydlig förändring i de ideologiska vänster–högeravstånden mellan Allianspartierna.

Men den till synes ökande konfliktnivån beror sannolikt inte enbart på att det skulle finnas växande skillnader mellan partierna i klassiska fördelningspolitiska vänster–högerfrågor. Konfliktnivån har ökat i andra frågor som inte har med vänster–höger att göra men där laguppställningarna i viss utsträckning sammanfaller med partiernas positioner från vänster till höger. Det är sedan en tid uppenbart att det inte räcker med en dimen-

sion för att beskriva och förklara vad som händer i svensk politik. Det nya svenska partisystemet går just nu inte att förstå utan att använda fler analytiska verktyg än vänster–höger.

4 | Den kulturella värderingsdimensionen

I svensk samhällsdebatt inför valet 2018 blev den mystiska bokstavskombinationen GAL-TAN något av en kändis i debatten, men den är inte något nytt statsvetenskapligt påfund. Som analytiskt verktyg började GAL-TAN användas redan i slutet av 1990-talet i analyser av varför EU-negativa partier vinner framgångar.⁷

GAL-TAN är benämningen på en värderingsskala som beskriver ideologiska skillnader mellan politiska partier. I fri översättning från engelska står GAL för gröna, alternativa och libertära – eller frihetliga, som man vanligen säger på svenska – värderingar (på engelska *green, alternative* och *libertarian*). Dess motsats benämns TAN och står för traditionella, auktoritära och nationalistiska värderingar (*traditional, authoritarian, national*).

Användningen av GAL-TAN-skalan är – som för alla analytiska konstruktioner inom vetenskaplig forskning – omdiskuterad. Det finns flera alternativa förslag på ideologiska dimensioner vars syfte är att beskriva partiets ställningstaganden i konflikter som inte handlar om fördelningspolitik och liknande

utan om sociokulturella värderingsskillnader. Inom statsvetenskapen används ofta samlingsbeteckningen *den kulturella värderingsdimensionen*. I Sveriges Televisions utfrågningar i samband med valet 2018 valde programledarna till exempel att låta Jimmie Åkesson och alla de andra partiledarna placera ut sitt eget parti efter skalan globalt–traditionellt, alltså inte GAL-TAN. (Fotot på s. 2 i detta häfte, från SVT:s *Agenda* i september 2018, visar Åkessons inplacering av Sverigedemokraterna långt ned på skalan, det vill säga mycket traditionellt.) Syftet var dock detsamma: att försöka begripliggöra hur den traditionella vänster–högerdimensionen fått sällskap av frågor som inte handlar om fördelningspolitik utan snarare rör kulturella värden.

Det är viktigt att påminna om att den här typen av sociokulturella skiljelinjer finns latent i alla etablerade demokratiska samhällen, men de manifesterar sig på olika sätt och spelar olika stor roll vid olika tidpunkter. Stora samhällsförändringar i kombination med politiskt entreprenörskap kan bidra till att göra dem mer betydelsefulla för väljares åsikter och för den politiska kampen. Nya eller nygamla politiska motsättningar har således sin grund i förändringar av människors livsvillkor, men om de ska få stor betydelse för hur väljare betar sig vid valurnorna eller i andra politiska situationer, behöver skiljelinjerna politiseras och göras till föremål för debatt och konflikt av politiska aktörer, som till exempel intresseorganisationer eller partier.

Det finns gemensamma nämnare för vad forskare och debattörer vill försöka komma åt med hjälp av den nya dimensionen – oavsett vad de väljer att kalla den. Målsättningen är att spegla de konflikter som handlar om synen på nationalstatens gränser,

mångkultur, globalisering och identitet. Övergång från ett industrisamhälle till ett informationssamhälle tycks i kombination med vår på en gång hyperindividualiserade och globaliserade tid skapa goda förutsättningar för konflikt och polarisering i frågor som rör migration, miljö, lag och ordning, familjens ställning, minoritetsgruppers ställning i samhället och jämställdhet mellan män och kvinnor. En armé av samhällsvetare och humanister gör sitt bästa för att beskriva och förklara vad som händer, men dessa genomgripande samhällsförändringar är utomordentligt komplexa, och som forskare skjuter man därtill på ett rörligt mål. GAL-TAN-skalan är ett analytiskt verktyg som försöker hantera den kulturella värderingsdimensionen, men ingen forskare har hävdat att den – eller andra liknande analytiska verktyg – ensam kan fånga in allt som sker.

I praktiken behöver man emellertid sällan krångla till det mer än att utmanardimensionen gäller grundkonflikter på området invandring- och flyktingpolitik. Motstånd mot ökad invandring har varit en av de viktigaste förklaringarna till förändringar av europeiska flerpartisystem de senaste tjugofem åren. Migrationsfrågornas centrala betydelse blir uppenbar om man studerar CHES:s analyser. CHES (Chapel Hill Expert Survey, <https://www.chesdata.eu/>), som startades av University of North Carolina i Chapel Hill, är en grupp forskare som genom enkäter studerar europeiska partiers inställning till integrationsfrågor och nationalistiska partier. De har tagit fram data om detta sedan 1999 och kan visa att europeiska partiers positioner längs GAL-TAN uppvisar en mycket stark samvariation med samma partiers ställningstaganden i migrationspolitiska frågor. Korrelationen är faktiskt så stark att analyserna inte blir

väsentligt annorlunda av att reducera den bredare kulturella värderingsdimensionen till enbart migrationspolitik.

Förenkling är en nödvändighet om man som forskare vill fråga ett slumpmässigt urval av svenska väljare om hur de ser på huvudkonflikterna i den kulturella värderingsdimensionen. I valundersökningen 2018 lät vi väljarna placera ut partierna efter deras inställning till svenskt flyktingmottagande, närmare bestämt på en skala från generös till restriktiv. Resultaten visar en stor variation i positioneringarna av partierna längs skalan. Vänsterpartiet uppfattas ha den mest generösa positionen längs åsiktsdimensionen, tätt följt av Miljöpartiet och Feministiskt initiativ. Sverigedemokraterna uppfattades inte oväntat ha den klart mest restriktiva positionen när det gäller svenskt mottagande av flyktingar.

I denna tvådimensionella karta över partisystemet är det lätt att identifiera de tre olika block som vuxit fram i svensk politik. Även på väljarnivå uppfattas alltså partierna klumpa ihop sig i huvudsak i tre olika områden i den politiska rymden. De röd-gröna partierna står relativt nära varandra i nordvästra hörnet, tydligt på vänstersidan i svensk politik och tydligt på den generösa sidan av den migrationspolitiska skalan. Allianspartierna står relativt nära varandra och klart till höger, men med en mer restriktiv hållning till migration, utom möjligen Centerpartiet som uppfattas som det mest migrationsgenerösa allianspartiet. Sverigedemokraterna slutligen, utgör självt ett tredje block med en utpräglad höger- och migrationsrestriktiv position i väljarnas ögon.

Det diagonala mönster som framträder i figur 3 är något av en nyhet. Det visar att väljarnas bild av partiernas vänster–höger-

Figur 3. FLYKTINGMOTTAGANDE: VÄLJARNAS PLACERAR PARTIERNAS LÄNGS TVÅ DIMENSIONER, 2018 (medeltal). Källa: Valforskningsprogrammet, Valundersökningen 2018.

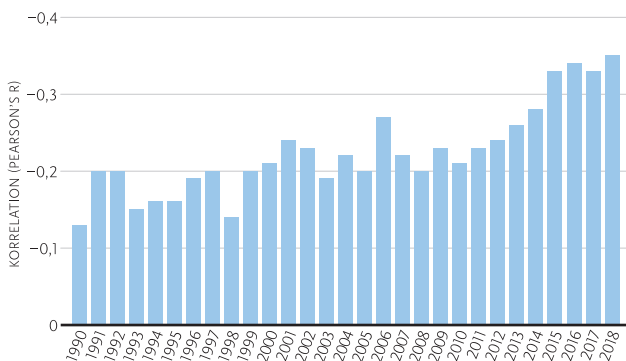

Kommentar: Frågan om flyktingmottagande (y-axeln) lyder: "På den här skalan vill vi att du placerar de olika partierna efter hur du uppfattar deras inställning till hur många flyktingar Sverige bör ta emot." Ändpunkterna på skalan är 0 = "Vi bör vara restriktiva när det gäller hur många flyktingar vi tar emot i Sverige" och 10 = "Vi bör vara generösa när det gäller hur många flyktingar vi tar emot i Sverige". Antalet svarande på frågorna om partiernas inställning till flyktingmottagande är omkring 3 100 personer.

positioner och positioner i migrationspolitiken huvudsakligen sammanföll med varandra i samband med valet 2018. De svenska väljarnas egen rangordning av partierna från vänster till höger (V–FI–MP–S–C–L–KD–SD–M) påminner starkt om

28 · PARTIERNA

Figur 4. GRADEN AV SAMVARIATION MELLAN VÄLJARNAS VÄNSTER-HÖGERPLACERINGAR OCH INSTÄLLNING TILL FRÅGAN OM MINSKAT FLYKTINGMOTTAGANDE I SVERIGE. Källa: De nationella SOM-undersökningarna 1986–2018.

Kommentar: Staplarna illustrerar styrkan i korrelationen (Pearson's r) mellan svenska folkets självplaceringar på vänster-högerskalan och deras åsikt om förslaget att "ta emot färre flyktingar i Sverige". I det här fallet betyder en negativ korrelation att högerståndpunkter tenderar att gå hand i hand med ett starkare stöd för att begränsa det svenska flyktingmottagandet.

rangordningen från generös till restriktiv (V-MP-FI-C-S-L-KD-M-SD). De två noterbara skillnaderna har att göra med Centerpartiets och Socialdemokraternas inbördes position (C mer höger men mer generös än S) samt med Moderaternas och Sverigedemokraternas inbördes position (M mer höger men mindre restriktiv än SD).

I de svenska väljarnas karta över 2018 års partisystem är det alltså misstänkt tomt på partier i de sydvästra och nordöstra regionerna. Det kan vara en ytterligare indikator på att vänster-högerdimensionen är på väg att göra om sitt gamla reptrick:

att absorbera konflikter som från början skär på tvärs. Håller vänster–högerdimensionen därmed på att absorbera eller införliva även den kulturella värderingsdimensionen?

Det finns en del spännande resultat som pekar i den riktningen, åtminstone när det gäller frågor om flyktingmottagande. I de årligen återkommande SOM-undersökningarna har vi under det senaste decenniet kunnat se en tilltagande samvariation mellan svenska folkets självplaceringar längs vänster–högerskalan och deras inställning i frågor om mottagande av flyktingar. Samtidigt som flyktingfrågorna klättrat högre på agendan har vänsteråsikter allt mer kommit att sammanfalla med en generös inställning till flyktingmottagande och högeråsikter allt mer med en restriktiv inställning till flyktingmottagande. I figur 4 här intill visas korrelationen mellan vänster–höger och flyktingopinion i Sverige år för år ända tillbaka till 1990.

5 | Sverigedemokraterna fortfarande inte populära

I närtid har alltså det svenska partisystemet utvecklats till ett treblockssystem, där Sverigedemokraterna utgör ett tredje block vid sidan av rödgröna partier och Allianspartier. De ideologiska avstånden mellan SD och övriga partier har uppfattats som avgrundsdjupa. Sverigedemokraterna beskrivs ofta som en subversiv, samhällsomstörtande kraft som utmanar en grundläggande liberal-demokratisk samhällsordning. Animositeten gentemot Sverigedemokraterna från de övriga partierna går inte att ta miste på. Både synen på Sverigedemokraterna som parti och partiets framgångar orsakar stor splittring.

Kontroversen har länge handlat om huruvida Sverigedemokraterna ska hållas utanför organiserat parlamentariskt samarbete. Valresultaten i de två senaste riksdagsvalen har lett till att frågan ställts på sin spets. Det svenska rekordet i regeringsbildning från hösten och vintern 2018 beror förstås på den genuina oviljan att samarbeta med Sverigedemokraterna. Denna ovilja har sin grund i stora ideologiska avstånd mellan SD och de andra partierna längs den sociokulturella värderingsdimensionen.

32 · PARTIERNA

VÄLJARNAS SÄMSTA PARTIER 1970–2018: ANDELEN VÄLJARE SOM TYCKER SÄMST OM OLIKA PARTIER (procent). Källa: Svenska valundersökningar 1970–2018.

	VPK/V	KFML(r)	SKP	S	MP	C	FP/L	M	KD	NYD	SD	FI	Annat	Summa procent	Antal svarande
1970	38	13	–	3	–	0	2	39	4	–	–	–	1	100	2 190
1973	38	13	3	4	–	1	7	29	4	–	–	–	1	100	1 819
1976	51	0	1	4	–	3	3	35	2	–	–	–	1	100	2 083
1979	41	–	1	9	–	5	2	39	2	–	–	–	1	100	2 462
1991	26	–	0	7	8	2	3	17	4	34	–	–	0	100	2 270
2018	13	–		3	10	2	0	3	2	–	55	12	0	100	2 982

Kommentar: Frågan lyder: "Vilket parti tycker du sämst om?" I procentberäkningarna har svarsalternativet "vet ej/vill ej svara" uteslutits. I valundersökningarnas besöksintervjuer ställs frågan om bästa parti som en uppföljning till frågan om bästa parti. De som inte uppger bästa parti ingår inte i underlaget. Andelen av dem som fått frågan men som inte vill uppge sämsta parti eller svarat "inget parti" eller en hel kombination av partier har fördelat sig så här: 1970 12 procent, 1973 13 procent, 1976 12 procent, 1979 12 procent, 1991 13 procent, 2018 7 procent. I kategorin 'SKP' ingår även andra namngivna kommunistpartier. I 1991 års valundersökning var frågan om sämsta parti inte inkluderad i de förkortade intervjuerna.

Ogillandet av SD är inte ett fenomen som återfinns endast på elitnivå, i riksdagen, bland etablerade partier eller bland medier och samhällsdebattörer. Nej, partiernas ogillande är i själva verket representativt för de svenska väljarnas motstånd mot partiet. Trots framgångar på väljarmarknaden är Sverigedemokraterna således fortfarande – efter åtta år i riksdagen – inte något populärt parti, varken på elit- eller väljarnivå. Partiet väcker på en gång starka sympatier och starka antipatier bland väljarna. Analysen av de svenska väljarna kan sammanfattas med att ungefär en femtedel av väljarkåren gillar Sverigedemokraterna mycket, medan fyra femtedelar starkt ogillar partiet. Detta

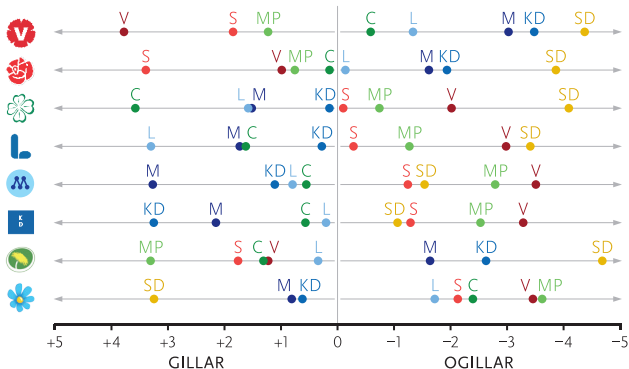
återspeglar sig naturligtvis i gruppen folkvalda representanter i riksdagen.

Valforskningsprogrammet vid Göteborgs universitet har en unik tidsserie över vilket parti som väljarna tycker sämst om (se tabellen till vänster). Antipatier och så kallat *negativt partianhängarskap* har alltid varit en stark drivkraft bakom såväl mobilisering av väljare till valurnorna som politisk polarisering. Vår tids starka polarisering är på intet sätt unik. I samband med valet 1970 var det framför allt de båda flankpartierna Vänsterpartiet kommunisterna (VPK) och Moderaterna som var de vanligast förekommande sämsta partierna (39 respektive 38 procent tyckte sämst om dem). Ännu i samband med valet 1976 var det närmare 90 procent av väljarna som uppgav VPK eller Moderaterna som det sämsta partiet. År 1991 var det nykomlingen Ny Demokrati som rörde upp känslorna och blev sämsta parti för en tredjedel av väljarna.

När vi ställde frågan i 2018 års valundersökning visade det sig att Sverigedemokraterna slog rekord som svenskarnas vanligaste sämsta parti med hela 55 procent. Sverigedemokraterna gör alltså skäl för benämningen pariparti. Inget parti har tidigare samlat lika starka antipatier som SD.

Av de partier som till slut gjorde en överenskommelse om budgetsamverkan och fick en regering på plats är det Miljöpartiet som är mest impopulärt; var tionde väljare har Miljöpartiet som sämsta parti. Övriga partier bakom Januariavtalet – Socialdemokraterna, Centerpartiet och Liberalerna – är relativt tolererade och bara en mycket liten andel av befolkningen klassar något av dem som sitt sämsta parti. Det handlar kanske inte om särskilt älskade partier, men just tolererade.

Figur 5. PARTISYMPATISÖRERNAS SYMPATIER OCH ANTIPATIER FÖR EGNA OCH ÖVRIGA PARTIER, GENOMSNITTSBETYG PÅ EN OGILLAR–GILLARSKALA, 2018 (medeltal).
Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2018.

Kommentar: I figuren redovisas de genomsnittliga sympatipoängden för de åtta riksdagspartierna uppdelat på varje grupp av partisympatisörer. -5 = ogillar starkt, +5 = gillar starkt. SOM-undersökningen 2018 genomfördes efter riksdagsvalet 2018 men innan regeringsbildningsprocessen avslutades i januari 2019.

Väljarnas ogillande och gillande av olika partier kan också åskådliggöras grafiskt med andra typer av data. SOM-undersökningarna visar att omedelbart efter 2018 års val var strukturen i väljarnas partipreferenser i princip oförändrad jämfört med under mandatperioden 2014–2018. Figur 5 visar de olika partisympatisörernas sympatier och antipatier för övriga partier. Den läses från vänster till höger och för ett parti i taget. Låt mig ta ett exempel: Vänsterpartiets sympatisörer placerade naturligt nog sitt eget parti längst åt vänster, på den positiva delen av skalan, följt av Socialdemokraterna, Miljöpartiet och Feministiskt initiativ. Övriga partier (Centerpartiet, Liberalerna,

Moderaterna och Kristdemokraterna) gavs ett genomsnittsbetyg på den negativa delen av skalan. Sist i preferensordningen bland Vänsterpartiets sympatisörer återfinns Sverigedemokraterna, längst till höger i figuren. Från Vänsterpartisympatisörernas position i den politiska rymden påminner deras partipreferensordning en hel del om den vänster–högerangordning som presenterades tidigare i kapitlet.

Sverigedemokraterna placeras som sista parti och dras med mycket negativa genomsnittsbetyg i alla grupper av partisympatisörer utom hos Moderaterna, Kristdemokraterna och, givetvis, Sverigedemokraterna. Bland Kristdemokraternas och Moderaternas sympatisörer är SD ett tydligt ogillat parti i så måtto att det ges tydliga minusbetyg. Samtidigt är det här vi ser rörelser i väljarkåren jämfört med tidigare. Främst bland Kristdemokraternas men även bland Moderaternas sympatisörer är Sverigedemokraterna något mindre ogillat 2018 än vad de var vid analyserna från ett par år tillbaka. De starka antipatierna för Sverigedemokraterna har svalnat något, men förändringarna sker endast i vissa delar av valmanskåren – längst till höger – och går mycket långsamt.

6 | Vad händer nu?

Det svenska partisystemet är alltså mitt inne i en dramatisk förändring, vars utfall det är omöjligt att sia om. Frågeställningarna är många och har stor betydelse för hur det politiska systemet kommer att fungera i Sverige i framtiden.

Kommer fragmentiseringen att fortsätta så att vi får se ännu fler nya partier som utmanar de äldre? Eller kommer några av de etablerade partierna att försvinna och partisystemet bestå av färre partier? Kommer den kulturella värderingsdimensionen att kollapsa och smälta ihop med den traditionella vänsterhögerdimensionen, och därmed leda till en mer endimensionell konfliktstruktur igen? Får vi ett danskt fyrblockssystem med vänstersocialistiska/gröna partier, ett socialdemokratiskt parti, liberala partier och konservativa partier? Eller blir det som Jimmie Åkesson så hett önskar, ett nytt tvåblockssystem där ett "vänsterliberalt" block står emot ett "högerkonservativt"? Är partier i den politiska mitten dömda till undergång eller evigt regerande? Väntar en ökenvandring för flankpartier som Moderaterna och Vänsterpartiet, där de på grund av sina ytterkantpositioner inte kommer att få något inflytande över regeringspolitiken?

Statsvetarna döpte 2014 års val till "Dödlägesvalet" och 2018

års val till "Förhandlingsvalet". Lösningarna framåt lär innehålla ännu mer av de parlamentariska samarbeten vi sett växa fram som ett resultat av att den klassiska svenska blockpolitiken åtminstone tillfälligt lagts på is.

I närtid kommer väljarna att behöva vänja sig vid att den svenska parlamentarismen fungerar på ett nytt sätt. Förhandlingar, överenskommelser, kompromisser och politisk byteshandel blir mer uppenbara inslag. Vi kommer att se ett större medialt fokus på den politik som mejslas fram i den svenska riksdagen, framför allt på politikområden som kräver bred förankring och långsiktigt ansvarstagande, som till exempel skatter, migration, infrastruktur, försvar, energi och miljö. Den förda regeringspolitiken kommer att i större utsträckning behöva skapas i riksdagen snarare än i regeringskansliet. Om forskare, medier, partier och opinionsbildare lyckas beskriva och förklara för väljarna vad som händer och varför på ett bra sätt, kan väljarnas förtroende för politik och demokrati bevaras även i en tid av ökad turbulens och oförutsebarhet.

Noter

1. Ulf Bjereld, Karin Eriksson & Jonas Hinnfors, *Levande DÖ(D)? Decemberöverenskommelsen och frågan om hur Sverige ska regeras*, Stockholm: Stiftelsen Fritt Näringsliv/Timbros, 2018.
2. Lauri Karvonen, "Party System Fragmentation", i Bertrand Badie, Dirk Berg-Schlosser & Leonardo Morlino (red.), *International Encyclopedia of Political Science*, Thousand Oaks: Sage, 2011. Se vidare Parliaments and Governments Database, <http://www.parl.gov.org/explore/swe/election/>, samt Niklas Bolin, "Det nya svenska partisystemet", i Lars Nord, Marie Grusell, Niklas Bolin & Kajsa Falasca (red.), *Snabbtänkt: Reflektioner från valet 2018 av ledande forskare*, Östersund: Mittuniversitetet, 2018.
3. Giovanni Sartori, *Parties and Party Systems: A Framework for Analysis*, Cambridge: Cambridge University Press, 1976.
4. Henrik Oscarsson & Sören Holmberg, "Issue Voting Structured by Left-Right Ideology", i Jon Pierre (red.), *The Oxford Handbook of Swedish Politics*, London: Oxford University Press, 2016.
5. Henrik Oscarsson, "Det svenska partisystemet i förändring", i Ulrika Andersson, Jonas Ohlsson, Henrik Oscarsson & Maria Oskarson (red.), *Larmar och gör sig till: SOM-rapport 70*, Göteborg: Göteborgs universitet, SOM-institutet, 2017.
6. Marie Demker & Henrik Ekengren Oscarsson, "Nya, gamla och nygamla skiljelinjer: Partisystem och samhällskontrakt då och nu", i Ulrika Holgersson & Lena Wängnerud (red.), *Rösträttens århundrade: Kampen, utvecklingen och framtiden för demokratin i Sverige*, Göteborg & Stockholm, Makadam 2018.

7. Lisbet Hooghe, Gary Marks & Carole J. Wilson, "Does Left/Right Structure Party Positions on European Integration?" , *Comparative Political Studies*, vol. 35, nr 8, 2002, s. 965–989.

Tips för vidare läsning

Noam Gidron, *Many Ways to Be Right: The Unbundling of European Mass Attitudes and Partisan Asymmetries Across the Ideological Divide*, doktorsavhandling, Harvard University, 2016.

Christoffer Green-Pedersen, "The Conflict of Conflicts in Comparative Perspective: Euthanasia as a Political Issue in Denmark, Belgium, and the Netherlands", *Comparative Politics*, vol. 39, nr 3, 2007, s. 273–291.

Hanspeter Kriesi, "Restructuration of partisan politics and the emergence of a new cleavage based on values", *West European Politics*, vol. 33, nr 3, 2010, s. 673–685.

Hanspeter Kriesi et al., *Political Conflict in Western Europe*, Cambridge: Cambridge University Press 2012.

Jae-Jae Spoon & Heike Klüver, "Does anybody notice? How policy positions of coalition parties are perceived by voters", *European Journal of Political Research*, vol. 56, nr 1, 2017, s. 115–132.

Heather Stoll, "Elite-level conflict salience and dimensionality in Western Europe: Concepts and empirical findings", *West European Politics*, vol. 33, nr 3, 2010, s. 445–473.

Wouter Van der Brug & Joost Van Spanje, "Immigration, Europe and the 'new' cultural dimension", *European Journal of Political Research*, vol. 48, nr 3, 2009, s. 309–334.

Jonathan Wheatley, "Restructuring the policy space in England: The end of the Left–Right paradigm?", *British Politics*, vol. 10, nr 3, 2015, s. 268–285.

Riksbankens Jubileumsfond: främjar, inspirerar och deltar

Riksbankens Jubileumsfond (RJ) är en fristående stiftelse, som har till ändamål att främja humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning i Sverige. Stiftelsen bildades genom ett beslut i riksdagen 1964, då en donation från Sveriges riksbank godkändes och stadgarna fastställdes. Jubileumsfondens tillkomst var en del av 300-årsfirandet av världens äldsta ännu verksamma centralbank, i vilket även ekonomipriset till Alfred Nobels minne och bankhuset vid Brunkebergstorg ingick. Med bildandet av en stiftelse önskade riksdag och riksbank gagna ett angeläget nationellt ändamål: vetenskaplig forskning med anknytning till Sverige.

I mer än 50 år har stiftelsen nu gjort detta. Under 2017 uppgick de beviljade forskningsanslagen till cirka 428 miljoner kronor. Hela 39 projektanslag, 3 program och 8 projekt som syftar till att stödja forskningens infrastruktur beviljades. Utöver detta gjordes en rad riktade insatser, så som RJ Sabbatical, Pro Futura, den internationella satsningen Europe and Global Challenges, samt en ny satsning på kommunikationsprojekt. Därtill gav fonden möjlighet åt hundratals forskare att genomföra konferenser och seminarier och bilda nätverk för att knyta kontakter och testa nya forskningsidéer.

RJ:s årsbox 2019:

Det nya Sverige

Red. Jenny Björkman & Patrik Hadenius

DET NYA SVERIGE

Jenny Björkman & Patrik Hadenius

VÄLFÄRDEN

Carina Mood & Jan O. Jonsson

SPRÅKEN

Mikael Parkvall

DROGERNA

Johan Edman

PARTIERNA

Henrik Ekengren Oscarsson

MEDIERNA

Eva-Maria Svensson